Namaz, İftar ve Sahur Vakitleri Hakkında Uyarılar

Şeyh Ebû Muâz Seyfullah el-Çubukâbâdî

Mukaddime

Bismillah. Şüphesiz hamd yalnız Allah'adır. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiğini kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse doğru yola iletemez. Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ibadete layık hak ilâh yoktur. O, bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve Rasûlüdür.

"**Ey iman edenler! Allah'tan nasıl korkmak gerekirse öyle korkun ve siz ancak Müslümanlar olarak ölünüz."** (Al-i İmran; 103)

"Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan da eşini var eden, her ikisinden birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını kesmekten de sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir." (en-Nisâ; 1),

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin. O da amellerinizi lehinize olmak üzere düzeltsin, günahlarınızı da mağfiret etsin. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşla kurtulmuş olur." (el-Ahzâb; 70-71)

Bundan sonra, Şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın Kelam'ı, yolların en hayırlısı Muhammed Sallallahu aleyhi ve sellem'in yoludur. İşlerin en kötüsü sonradan çıkarılanlarıdır. Her sonradan çıkarılan şey bid'attir ve her bid'at sapıklıktır. Her sapıklık da ateştedir.

Takvim Sisteminde Dîne Muhalefet

Oruç, iftar, hac vakitleri gibi dini meseleler güneş ve ayın hareketleriyle ilgilidir. Astronomi âlimleri bu konuda kamerî ayların başlangıcını, hilalin görüldüğüne şahitlik gibi meselelerle astronomi açısından açıklarlar. Onların şahitlerin şahitlikleri, hilalin görülebilme imkânı gibi konularda değerlendirmeleri bulunur. Astronomi âlimlerinin sözleri ancak bu konuda muteberdir. Orucun sıhhati, iftar, kaza gibi konularda değil.

Ramazan ayının ve bayramın tesbitinin hilalin görülmesiyle olacağında, bu konuda hesaplara itibar edilmeyeceğinde müslümanlar icma etmiştir.[1]

Ramazan ayı adil bir kimse tarafından hilalin görülmesi veya Şaban ayının günlerinin otuzu tamamlaması ile tesbit edilir.

İbn Ömer radıyallahu anhuma'dan: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ، لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ، الشَّهْرُ هَكَذَا

[1] Bkz. İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-Fetavâ (25/132).

وَهَكَذَا وَهَكَذَا وَعَقَدَ الْإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ وَالشَّهْرُ هَكَذَا، وَهَكَذَا، وَهَكَذَا يَعْنِي تَمَامَ ثَلَاثِينَ

"**Biz ümmî bir ümmetiz, ne yazarız ne de hesap ederiz. Ay, şöyle şöyledir"** dedi. 'Yani bir defasında yirmi dokuz, bir defasında otuz gösterdi" denmiştir."[2]

Bu hadis, hesaba dayanılamayacağı hususunda açık bir nastır. Zira "Biz ümmi bir ümmetiz" sözü, yasaklama içermekte, kendisine tabi olan ümmetin ramazan ayını tespitte hesap yapmayacağını, kim de hesap yaparsa bu meselede ümmetten olmadığını haber vermektedir. Hatta o kimse müminlerin yolundan başkasına tabi olmuş, dinden olmayan bir iş yapmıştır. Böylece bu iş haram olmaktadır.

Şüphe: "*Hadisin anlamı, hesaba itibar edilmemesini değil, hesap bilgisinin olmadığını gösteriyor. Zira "Biz yazmayız" deniliyor. Burada yazıya itibar etmeyiz demek değildir. "Yazmayız" sözü, yazı bilmeyiz demektir. Yani bu arapların işi değildir, yoksa yazıya itibar edilmeyeceği değildir*"

Cevap iki açıdan olacaktır:

Birincisi: "Yazmayız" sözü, hilalin doğuşuna ve hareketlerine delalet etmesi için ayın günlerini yazmayı iptal etmekle alakalıdır. Mutlak olarak yazmayı yasaklamak kastedilmemiştir. Çünkü cümlenin devamı maksadı açıklamaktadır. Bu da: "Ay bazen otuz gün, bazen yirmi dokuz gündür" sözüdür. Bu da gösteriyor ki, kastedilen mana; hilalin

[2] **Sahih.** Buhârî (1913) Muslim (1080) Ahmed (2/43, 52) Ebû Dâvud, (2319-2321) Nesâ'î (2140)

tespiti için yazıya ve hesaba ihtiyaç duymayız demektir. Zira ay bazen yirmi dokuz, bazen otuz olduğu için hilalin görülmesi de farklı olacaktır.

İkincisi: Burada bilginin nefyedilmesi kastedilmemiştir. Zira Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, okuryazarı bol olan bir topluluğa gönderilmişti. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in de Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali, Zeyd ve Muaviye radıyallahu anhum gibi birçok kâtipleri vardı. Yine onların arasında hesabı bilen, feraiz hesapları yapan kimseler vardı. Bu da gösteriyor ki, kastedilen o ümmetin hesap ve yazı bilmeyen topluluk olması değil, hilalin tespitinde yazı ve hesaba dayanmayı yasaklamaktır.

Ay Takviminin Esas Alınmasının Gerektiği

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

"**Sana hilallerden sorarlar. De ki: "O, insanlar ve hacc için belirlenmiş vakitlerdir**." (Bakara 189)

Ebu Bekre radiyallahu anh'den: "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur

الزَّمَانُ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ، السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ، ثَلاَثَةٌ مُتَوَالِيَاتٌ: ذُو القَعْدَةِ وَذُو الحِجَّةِ وَالمُحَرَّمُ، وَرَجَبُ مُضَرَ، الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ

"**Zaman, Allah'ın göklerle yeri yarattığı gündeki şekline göre döner. Yıl on iki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır**

(İçinde savaşmanın taşkınlık yapmanın yasak olduğu aylar). Bunların üçü peşpeşe gelir: Zu'l-Ka'de, Zu'l-Hicce, Muharram ve Cemadî ile Şa'ban arasında kalan Mudar'ın Receb'i."[3]

Astronomi ilminin gayesi; meselâ modern icatlar veya hayat meselelerini kolaylaştıran konular gibi amelî/uygulamalı alanlar olabildiği gibi, kâinatla ilgili keşiflerle alakalı ilmî/teorik alanlar da olabilir.

İlmî ve amelî olarak her iki gaye de dinin kayıtlarına bağlı olmalıdır. Astronomi ilmini dinen yasak olan konularda veya kâinatın aslı, yaratılışı ve seyri konusundaki bazı teoriler gibi, dinle ters düşen bilgilere ulaşmak için kullanmamalıdır. Müslüman astronomi âlimleri, geçmiş kavimlerin karıştırdıkları; insanların hayatlarına ve ölümlerine yıldızların veya gezegenlerin etki ettiği görüşü gibi hurafeleri yahut uzay, yıldızlar, gezegenler ile ilgili hurafe yorumları reddetmişlerdir.

Allah Teâlâ, birçok Kur'ân ayetinde mahlukât hakkında tefekkür etmeyi, bunlarla kendisinin birliğine, kudretine ve kâinat üzerindeki rububiyetine delil çıkarmayı emretmiştir.

Hilal'in Görülmesi Bütün Ülkelerdeki Müslümanları Bağlar

Şeyh el-Elbani'ye şöyle soruldu: "Asya'lıların hilali görmeleriyle Afrika'lılar veya benzerleri de oruç tutabilir mi?"

Cevap: Bu konuda asıl Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şu hadisidir:

[3] **Sahih**. Buhârî (3197)

صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ

"**(Ramazan Hilal'ini) görünce oruç tutun, (Şevval Hilal'ini) görünce iftar edin**"[4]

Bu hitap, doğuda olsun, batıda olsun ümmetin tamamınadır. Lakin bu uygulama bugün kolay değildir. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bazı âlimlerin dedikleri gibi her bölgede ayrı rü'yet olduğunu söylememiştir. Bu âlimler bunu ancak kendi içtihatları olarak söylemişler ve bu Nebevi emri o günün şartlarına göre genel anlamda gerçekleştirmek istemişlerdir.

Bugün ise bir anda dünyanın tamamında hilalin görüldüğünü ispat mümkündür. Nerede hilalin görüldüğü sabit olursa, bu bilginin kendilerine ulaştığı kimseler oruç tutarlar. Bu durum, bazı ülkelerde öncelik ve sonralık gibi birçok kargaşalara düşmekten hayırlıdır. Lakin hakikatte mesele İslami hükümetlerle alakalıdır. Bu hükümetlerin oruç vakitlerini birleyerek İslam toplumlarını bu kargaşaya düşmekten kurtarmaları gerekir."[5]

Ramazan ayının tespitinde Astronomik hesaplara dayanmak icmaya aykırıdır. Bazı kimselerin Aişe radiyallahu anha'nın rivayet ettiği:

الفِطْرُ يَوْمَ يُفْطِرُ النَّاسُ، وَالأَضْحَى يَوْمَ يُضَحِّي النَّاسُ

"**Ramazan bayramı, insanların bayram ettiği gündür.**

[4] **Sahih**. Buhari (1909) Muslim (1081)
[5] El-Elbani, Fetava'l-Medine (127)

Kurban bayramı, insanların kurban kestiği gündür"[6] hadisini delil getirmelerine gelince şöyle denilir:

Hadis bu lafızla zayıf olup, Ebu Hureyre radiyallahu anh'den gelen sahih rivayette şu lafızla rivayet etmiştir:

الصَّوْمُ يَوْمَ تَصُومُونَ، وَالفِطْرُ يَوْمَ تُفْطِرُونَ، وَالأَضْحَى يَوْمَ تُضَحُّونَ

"**Oruç, sizin oruç tuttuğunuz gündür, bayram da sizin bayram ettiğiniz gündür. Kurban bayramı günü de sizin kurban kestiğiniz gündür.**"[7]

Buna göre, ramazan ve bayram tayininde, sonrakilerin dayandığı astronomik hesaplara değil, sahabelerin üzerinde oldukları esasa bağlı kalmak emredilmektedir.

Hadis insanların fırkalara bölüneceğini ve nebevî uygulamaya muhalefet edeceklerini, bir topluluğun hesaba dayanarak amel edeceğini haber vermektedir. Bir taife de orucu ve arafat vakfelerini öne almayı şiar edinmişlerdir ki, onlar Bâtınîlerdir. Diğerleri ise nebevî uygulama üzerinde devam edecektir. Onlar, kıyamet gününe kadar hak üzere bulunmaya devam edecek olan fırkadır. Hadiste geçen "insanlar" ile kastedilen kimseler, sayıca az dahi olsalar, nebevî sünnet üzerinde sebat eden sevadu'l-azamdır. Oruç, onların oruç tuttuğu gündedir ve bayram da onların bayram ettiği gündedir. Şevkani rahimehullah Neylu'l-Evtar'a böylece zikretmiştir.

---

[6] **Münker**. Tirmizî (802) bkz.: el-Elbani İrvau'l-Galil (4/12)

[7] **Sahih**. Tirmizî (697) İbn Mâce (1660) Ebû Dâvûd (2324) Darekutni (2/165)

Ebu'l-Velid el-Bâci rahimehullah şöyle demiştir: "İbn Nafi, el-Medine'de İmam Malik'ten şöyle rivayet etmiştir: "Yönetici hilalin görülmesine göre oruca başlamıyor ve bayramı buna göre yapmıyorsa, hesaba göre bunları belirliyorsa ona uyulmaz ve tabi olunmaz."[8]

İmam Malik'in bu sözünü Malikî fakihleri kitaplarında zikretmişlerdir. Bunlar arasında Hafız İbn Abdilber, İbnu'l-Arabî, el-Kurtubî, el-Bacî, el-Karafî de vardır. Sonrakilerden er-Ruhunî, Haşiye'sinde zikretmiştir.

İbn Kayyım rahimehullah şöyle demiştir: "Burada; "Ayın doğuşunu hesap yoluyla bilen kimsenin, bunu bilmeyenlerden ayrı olarak ramazana veya bayrama başlayabileceğini" söyleyene reddiye vardır. Denildi ki: Hadisin manası şudur: "Tek bir şahit hilali görse ve kadı onun şahitliğiyle hükmetmese, bu şahit kendi başına oruç tutamaz."[9]

[8] El-Munteka (2/38)
[9] İbn Kayyım, Tehzibu's-Sunen (3/214)

Takvimlerin Sıhhati

Hilali bilmenin gayesi, müslümanlar için dinî bir takvim yapılmasıdır. Astronomik hesaplar güneşe, aya ve hilalin meydana gelmesine bağlıdır. Bu mesele astronomların keşif ve iddialarıyla değil, Allah Teâlâ'nın kâinattaki sünnetiyle kayıtlıdır.

Kamerî ayların başlangıcını tespit konusunda astronomlar arasında ve din âlimleri arasında meydana gelen ihtilaf, yanlış metotlar izlenmesi sebebiyledir. Bu meselede şu hususlara dikkat edilmesi gerekir:

Ayın Başlangıcını Tespit Yöntemi

Ayın başlangıcının tespitinde dinin belirlediği yöntemin kullanılması gerekir. Dine göre gün; güneşin batmasıyla başlar. Gece, gündüzden öncedir. Bu yüzden pekçok dinî hükümler güneşin batmasıyla başlar veya biter. Mesela teravih namazına, oruçtan önce başlanır. Vakfelere bayram gününden önce başlanır. Fıtr sadakası Ramazan'ın son gününde güneşin kaybolmasıyla vacip olur. Teşrik tekbirleri, teşrik günlerinin sonuncusunda güneşin batmasıyla sona erer. Buna "Gurubî takvim" denilir. Dinde meşru olan takvim metodu budur.

İbn Abbas radıyallahu anhuma'ya gecenin mi yoksa gündüzün mü daha önce olduğu sorulunca: "**Şu küfredenler bilmezler mi ki gökler ve yer, (bir zamanlar) bitişik idi de, biz**

onları ayırdık” (Enbiya 30) ayetini okumuş, sonra şöyle demiştir:

هَلْ كَانَ بَيْنَهُمَا إِلَّا ظُلْمَةٌ، وَذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّيْلَ كَانَ قَبْلَ النَّهَارِ

“İkisinin arasında karanlıktan başka bir şey mi vardı? Bu, gecenin gündüzden önce olduğunu bilmeleri içindir.”[10]

Bu konuda izlenen diğer bir yöntem; “Zevâlî takvim”dir. Bu takvime göre gün, güneşin zeval vaktinde gün ortasına gelmesi ile başlar, ertesi günün zeval vaktine kadar devam eder. Gündüz, geceden önce gelir. Modern batı bu takvimi esas almaktadır.

Yine günün başlangıcı işin güneşin doğuşunu esas alan diğer bir takvim daha vardır. Bu takvimde de gündüz geceden önce gelir.

Hilalin görülmesi, güneşin batmasından sonra mümkün olmaktadır. Dinen ayın başlangıcını tespit de bu yüzden “Gurubî takvim”e göre olmak zorundadır. Gurubî takvime göre hilalin görüldüğü gece ile gün başlar. Hilalin görülmesinden sonraki gündüz, orucun başlangıcı sayılmaz. Çünkü gece günün bir parçasıdır. Öyle olursa hilal, günün başlangıcından sonra doğmuş olur. Lakin şu an yaygın şekilde kullanılmakta olan zevalî takvim, ayları buna göre tespit etmektedir ve bu durum dine aykırıdır. Aynı şekilde diğer tür takvime göre, eğer hilal, fecirden öncesine bağlanırsa ayın başlangıcı; fecrin doğuşuna göre olur. Bu da dine aykırıdır.

---

[10] **Sahih mevkuf**. Tefsiru’s-Sevri (s.200) Ebu’ş-Şeyh el-Azamet (4/1367) İbn Ebi Hatim Tefsir (10/342) Abdurrazzak Tefsir (4/332) Taberi Tefsir (18/433) İbn Kesir Tefsir (5/339)

Ayın Başlangıcını Tespitte Zamanın Önemi

Ayın başlangıcının, gece yarısı saat 12:00'den önce görülen hilale bağlanarak uygulanmasına çağıranlar vardır. Şu sebeplerden ötürü bu da dinen doğru bir şekil değildir.

1- Dinde gün, daha önce açıklandığı gibi güneşin batışı ile başlar.

2- Dine göre gece yarısı akşam ezanı ile sabah ezanı arasında orta vakittir. Bu ise saat 12:00 ile kayıtlanamaz! Bilakis yılın mevsimlerinde gecenin ve gündüzün uzalıp kısalmasına göre bu saat değişmektedir.

Ayın Başlangıcını Tespitte Mekânın Önemi

Gün, yeryüzünün doğu taraflarında başlar, derece derece batıya yönelir. Lakin bazı takvimler, gün başlangıcında, zaman veya mekânı dikkate almaksızın Greenwich'i merkez almaktadır. Bu da şu açılardan dine aykırıdır:

1- Greenwich'in zaman veya mekân olarak ibadetlerle hiçbir alakası yoktur. Orası ancak öncesi ile sonrası bakımından dünya saatlerinin esas alındığı noktadır.

2- Bu nokta yaklaşık olarak dünyanın ortasında yer almaktadır. Gün, yeryüzünün doğusunda kalan büyük bir kısmında başladıktan sonra bu noktada başlamaktadır. Dolayısıyla doğu bölgelerde ay, Greenwich'e gelinceye kadar çoktan girmiş olacaktır.

3- Greenwich takvimi, zevâli takvime göredir. Dine uygun olan takvim metodu ise gurubî takvimdir.

İftar, İmsak ve Namaz Vakitlerinde Hesaba Dayalı Takvimlere İtibar Etmenin Bid'at Oluşu

Güneşi Görüşe Kapatan Herşey İle Gecenin Başlaması

İmam Buhârî rahimehullah Sahih'inde şöyle bir başlık açmıştır:

بَابُ الوِصَالِ، وَمَنْ قَالَ: «لَيْسَ فِي اللَّيْلِ صِيَامٌ» لِقَوْلِهِ تَعَالَى: {ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ}، «وَنَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُ رَحْمَةً لَهُمْ وَإِبْقَاءً عَلَيْهِمْ، وَمَا يُكْرَهُ مِنَ التَّعَمُّقِ»

"Visal ve gece olunca oruca devam etmek olmaz diyen kimse babı. Çünkü Allah Teâlâ: "Sonra orucu geceye kadar tamamlayın" (Bakara 187) buyurmuştur. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem de ümmetine merhamet olarak bunu yasaklamıştır. Ve aşırıya gidip zorlamaktan mekruh olanlar babı."[11]

Kamusu'l-Muhit'te şöyle denilir:

اللَّيْلُ : من مَغْرِبِ الشمسِ إلى طُلوعِ الفَجْرِ الصادِقِ أو الشمسِ

"el-Leyl (gece): Güneşin batmasından fecri sadığın veya

11

güneşin doğmasına kadar olan süredir."[12]

İbnu'l-Manzur şöyle demiştir:

اللَّيْلُ : عقيب النهار ومَبْدَؤُه من غروب الشمس

"el-Leyl; gündüzden sonrasıdır. Başlangıcı güneşin batışıdır."[13]

Seleme b. Ekva radiyallahu anh dedi ki:

كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ المَغْرِبَ إِذَا تَوَارَتْ بِالحِجَابِ

"Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber güneş perde arkasına geçtiği zaman akşam namazını kılardık."[14]

Güneşin batması, perdelenmesi demektir. Bu hadiste hicab (perde) lafzı geneldir, güneşi gizleyen herşeyi kapsar.

Amr b. el-Hasen rahimehullah şöyle demiştir: "Cabir b. Abdillah radiyallahu anhuma'ya Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in namazı hakkında sorduk. Dedi ki:

كَانَ يُصَلِّي الظُّهْرَ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ

[12] Kamusu'l-Muhit (1364)
[13] Lisanu'l-Arab (11/607)
[14] **Sahih**. Buhârî (561) Muslim (636) Ahmed (4/54) İbn Mâce (688) Ebû Dâvûd (417) Tirmizî (162)

وَالْمَغْرِبَ حِينَ تَغِيبُ الشَّمْسُ وَالْعِشَاءَ رُبَّمَا عَجَّلَهَا وربما أخرها وكان الناس إذا جاؤوا عجلها وإذا لَمْ يَجِيئُوا أَخَّرَهَا وَكَانُوا يُصَلُّونَ الصُّبْحَ بِغَلَسٍ

"Öğle namazını güneş batıya meylettiği zaman, ikindiyi güneş parlak iken, akşamı güneş kaybolurken kılardı. Yatsıyı kılmakta bazen acele eder, bazen ertelerdi. Eğer insanlar gelmişlerse yatsıyı erken kılardı. Gelmemişlerse ertelerdi. Sabah namazını ise alaca karanlıkta kılarlardı."[15]

Enes radiyallahu anh de aynısını söylemiştir.[16]

Bazen bulut güneşe perde olur: Esma bt. Ebi Bekr radiyallahu anha'dan:

«أَفْطَرْنَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ غَيْمٍ، ثُمَّ طَلَعَتِ الشَّمْسُ» قِيلَ لِهِشَامٍ: فَأُمِرُوا بِالقَضَاءِ؟ قَالَ: «لاَ بُدَّ مِنْ قَضَاءٍ» وَقَالَ مَعْمَرٌ: سَمِعْتُ هِشَامًا لاَ أَدْرِي أَقَضَوْا أَمْ لاَ

"Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in zamanında bulutlu bir günde iftar ettik, sonra güneş çıktı." Ravilerden Ebu Usame dedi ki.

[15] **Buhârî'nin şartına göre sahih**. İbn Hibbân (4/395) Darimi (1184) Beyhakî (1/455)

[16] **Hasen**. Tayalisi (2250) Ziyau'l-Makdisi el-Muhtare (6/167)

“Hişam’a denildi ki: “Kaza etmekle emrolundular mı?” Hişam b. Urve rahimehullah dedi ki: “Kaza etmek kaçınılmaz.” Mamer ise şöyle dedi:

“Hişam’ın şöyle dediğini işittim: “Kaza ettiler mi, etmediler mi bilmiyorum.”[17]

İmam İbn Huzeyme rahimehullah bu hadisi zikrettikten sonra şöyle demiştir: “Bu rivayette onların orucu kaza etmekle emrolunmaları söz konusu değildir. Kaza etmek gerektiği sözü, Hişam’ın sözüdür. Hadisin metninde geçmemektedir. Bana göre onların kaza etmeleri gerektiğine dair bir açıklık yoktur. Onlar iftar etmişlerdi ve onlara göre güneş batmış idi. Sonra güneşin batmamış olduğu ortaya çıktı. Tıpkı Ömer b. el-Hattab radiyallahu anh’ın söylediği gibi: “Vallahi kaza etmeyiz. Biz günahı kastetmedik.”[18]

İbn Huzeyme’nin bahsettiği rivayet şudur: Zeyd b. Vehb rahimehullah’tan: “Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in mescidinde Ramazan ayında iken oturuyordum. Ömer radiyallahu anh’ın hilafet zamanı idi. Hafsa radiyallahu anha’nın evinden bize bekçi içecek getirdi ve içtik. Biz gecenin girdiğini düşünüyorduk. Sonra bulut açıldı ve ne görelim! Güneş göründü! İnsanlar:

“Bunun yerine bir gün kaza ederiz” demeye başladılar. Bunun üzerine Ömer radiyallahu anh dedi ki:

وَاللَّهِ مَا نَقْضِي مَا يُجَانِفُنَا مِنَ الْإِثْمِ

[17] **Sahih**. Buhârî (1959)
[18] İbn Huzeyme Sahih (3/240 no:1991)

“Vallahi kaza etmeyiz. Biz günahı kastetmedik.”[19]

Halid b. Eslem rahimehullah dedi ki:

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَفْطَرَ ذَاتَ يَوْمٍ فِي رَمَضَانَ فِي يَوْمٍ ذِي غَيْمٍ، وَرَأَى أَنَّهُ قَدْ أَمْسَى وَغَابَتِ الشَّمْسُ فَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ طَلَعَتِ الشَّمْسُ، فَقَالَ عُمَرُ: الْخَطْبُ يَسِيرٌ وَقَدِ اجْتَهَدْنَا

“Ömer b. el-Hattab radiyallahu anh Ramazan’da bulutlu bir günde iftar etti. Akşam olduğunu görmüştü ve güneş kaybolmuştu. Bir adam geldi ve dedi ki:

“Ey Mü’minlerin emiri! Güneş çıktı!” Ömer radiyallahu anh dedi ki:

“Bu basit bir şeydir, biz içtihat ettik.”[20]

İbn Teymiyye rahimehullah şöyle dedi: “Yine Buhârî’nin Sahih’inde Esma bt. Ebi Bekr radiyallahu anha’dan sabit olduğuna göre o şöyle demiştir: “Ramazandan bulutlu bir günde

[19] **Sahih**. Abdurrazzak (7395) Fesevi Ma’rife (2/765) Ebu Ubeyd Garibu’l-Hadis (4/210) İbn Kesir Musnedu’l-Faruk (266) İbn Kesir: “İsnadı sahih” demiştir. Benzer bir kıssa Ömer radiyallahu anh’den Ali b. Hanzala – babası yoluyla rivayet edilmiştir ve bu rivayette Ömer radiyallahu anh’ın: “Bunun yerine bir gün kaza etmek kolaydır” dediği geçer. Ancak bu rivayette Ali b. Hanzala ve babası meçhuldürler. Yine aynı kıssaya dair Ömer radiyallahu anh’ın kazayı emrettiği ile ilgili diğer bir rivayet meçhul biri olan Bişr b. Kays yoluyla gelmiştir. Zeyd b. Vehb’in rivayeti daha sahihtir.

[20] **Sahih**. Malik Muvatta (1/303) Şafii el-Umm (2/96) Beyhakî el-Ma’rife (2473)

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem zamanında iftar ettik, sonra güneş meydana çıktı.” Bu hadis iki şeye delalet etmektedir:

Birincisi: (Havanın kapalı olduğu) bulutlu bir günde güneşin battığından kesin emin oluncaya kadar iftarı ertelemek müstehap değildir. Zira onlar bunu yapmamışlar, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem de onlara bunu emretmemiştir. Sahabe, nebileriyle beraber bunu en iyi bilen kimselerdir ve Allaha ve rasulüne, kendilerinden sonrakilerden çok daha itaatkârlardır.

İkincisi: O orucu kaza etmeleri gerekmez. Çünkü Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şayet onlara kaza etmelerini emretmiş olsaydı, böyle bir günde iftar etmeleri haberinin ulaştığı gibi, bu kaza emri de yayılırdı. Bize buna delalet eden bir şey nakledilmediğine göre, onlara kaza emredilmemiştir.

Şayet: “*Hişam b. Urve rahimehullah’a: “Kaza ile emrolundular mı?” diye sorulunca o: “Kaza etmekten başka çıkar yol var mı ki?” demiyor mu?*” denilirse, şöyle cevap verilir:

Hişam rahimehullah bunu şahsi görüşüyle söyledi. Hadisin metninde rivayet etmedi. Bu da onun bu konu hakkında bilgisi olmadığını gösteriyor. Ma’mer ise, Hişam’dan “Kaza ettiler mi, etmediler mi bilmiyorum” dediğini rivayet etmiştir. Her ikisini de Buhârî rivayet etmiştir. Hişam, hadisi annesi Fatıma bt. El-Munzir’den, o da Esma radiyallahu anha’dan rivayet etmiştir. Nitekim Hişam’ın, Babası Urve rahimehullah’tan yaptığı rivayette kaza etmekle emrolunmadıkları geçmektedir. Urve ise oğlu Hişam’dan daha bilgilidir.”[21]

Yukarıda zikredilen hadis, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ve ashabının iftar vakti konusunda, bulutlu günde önceki gündeki vakte kıyas yapmadıklarını göstermektedir. Çünkü böyle

[21] Mecmuu’l-Fetava (25/231 vd.)

bir kıyas yapsalardı bulutlar güneşi kapatınca iftar etmezler, önceki günlerde güneşin battığı vakitlere kıyaslayacak bir metot icat ederlerdi.

Günümüzde saat cihazının kullanılması, bu konuda kıyasla amel etmeyi meşru görenler için işi basitleştirmiş olsa da, dinin sahibi iftar ve akşam namazı vakti için saati değil, güneşin beşer gözünden kaybolmasını belirleyici kılmıştır.

Güneşin kaybolması hakkında da "gurubu'ş-şems", "gıyabu'ş-şems", "ihticab", "vucubu'ş-şems" gibi umumi ifadelerle güneşin gözden kaybolması zikredilmiştir. Bu kayboluşun düz arazide olmasını, deniz ufkunda olmasını vs. şart koşmak sonrakilerin zorlamalarıdır. Bilakis dağ, binalar, sık ağaçlıklar, hatta bulut güneşi perdeleyen şeylerdendir.

Aynı şehirde, hatta yüksek binalarda aynı binanın katları arasında farklı iftar vakitleri söz konusu olabilmektedir. Herkes kendi bulunduğu noktada güneşin gözden kaybolmasına itibar ederek orucunu açar. Birinci katta oturanın onuncu kata çıkarak güneşi kontrol etmesi veya onuncu kattakinin kendisine güneş hakkında şahitlik etmesini istemesi şart koşulmamıştır.

Abdullah b. Evfa radiyallahu anh'den:

كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ وَهُوَ صَائِمٌ، فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ قَالَ لِبَعْضِ القَوْمِ: يَا فُلاَنُ قُمْ فَاجْدَحْ لَنَا فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَمْسَيْتَ؟ قَالَ: انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَلَوْ أَمْسَيْتَ؟ قَالَ: انْزِلْ، فَاجْدَحْ لَنَا قَالَ: إِنَّ عَلَيْكَ نَهَارًا،

قَالَ: انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا فَنَزَلَ فَجَدَحَ لَهُمْ فَشَرِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: إِذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ هَا هُنَا، فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ

"Biz ramazan ayında Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte bir seferde idik. Güneş batınca topluluktan birisine:

"**Ey fulan! İn ve bize sevik bulamacı hazırla**" buyurdu. O kişi dedi ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Akşam olsaydı ya." Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

"**Ey fulan! İn ve bize sevik bulamacı hazırla**." Adam yine: "Ey Allah'ın rasulü! Akşam olsaydı ya" dedi. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yine:

"**İn ve bize sevik bulamacı hazırla**" dedi. Adam: "Gündüz üzerindedir" dedi. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yine:

"**İn ve bize sevik bulamacı hazırla**" buyurdu. Bunun üzerine adam indi ve sevik bulamacı hazırladı. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ondan içti. Sonra şöyle buyurdu:

"**Güneş buradan kaybolduğunda ve gece buraya geldiğinde oruçlunun orucu bozulmuştur**."[22]

Abdurrazzak'ın rivayetinde lafzı şu şekildedir: "Abdullah b. Evfa radiyallahu anh'den:

كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرْ، فَقَالَ لِرَجُلٍ مِنَ

[22] **Sahih**. Buhari (1955) Müslim (1101)

الْقَوْمِ: «انْزِلْ فَاجْدَحْ لِي بِشَيْءٍ وَهُوَ صَائِمٌ»، فَقَالَ: الشَّمْسُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «إِنْزِلْ فَاجْدَحْ لِي» قَالَ: فَنَزَلَ فَجَدَحَ لَهُ فَشَرِبَ، وَقَالَ: «وَلَوْ تَرَاءَاهَا أَحَدٌ عَلَى بَعِيرِهِ لَرَآهَا، يَعْنِي الشَّمْسَ، ثُمَّ أَشَارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ إِلَى الْمَشْرِقِ» قَالَ: «إِذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ أَقْبَلَ مِنْ هَاهُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ»

"Biz Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte bir yolculukta idik. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem topluluktan birisine:

"**İn ve bana sevik bulamacı hazırla**" buyurdu. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem oruçlu idi. O kişi: "Ey Allah'ın Rasulü! Güneş!" dedi. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

"**İn ve bana sevik bulamacı hazırla**" buyurdu. Bunun üzerine adam indi ve sevik bulamacı hazırladı. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ondan içti. Sonra şöyle buyurdu:

"**Şayet güneşi bir kimse görecek olsaydı, devesi üzerinde olan görürdü**." Sonra eliyle doğu tarafına işaret etti ve şöyle buyurdu: "**Gecenin şuradan geldiğini gördüğünüzde oruçlu iftar etmiştir**."[23]

Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bari'de bu hadisin şerhinde şöyle demiştir: "Öyle anlaşılıyor ki, söz konusu sahabi ortalık hala aydınlık olduğu ve güneş ışınları tam olarak kaybolmadığı için güneşin batmadığını düşünmüş ve Nebî sallallahu aleyhi ve

[23] **Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahih.** Abdurrazzak (4/226) el-Elbani Muhtasaru'l-Buhari (1/460)

sellem'e bu şekilde karşılık vermiştir. Belki de dağ, tepe veya başka bir nedenle güneş görünmemiş ya da hava bulutlu olduğu için güneşin battığı kesin olarak bilinememiştir. Olayı nakleden ravinin güneşin battığını söylemesi mevcut durumu anlatmaktan ibarettir. Zira bu olayın kahramanı olan sahabi güneşin battığını kesin olarak bilseydi Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in talebi karşısında asla duraksamazdı. Çünkü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in herhangi bir emri karşısında duraksayacak olursa itirazcı konumuna düşerdi. Söz konusu sahabi, olayın tam olarak açıklığa kavuşmasını istediği ve ihtiyata göre amel etme düşüncesinde olduğu için böyle davranmıştır..."

Ebu Ubeyde b. Abdillah b. Mes'ud rahimehullah, babası İbn Mes'ud radiyallahu anh'den rivayet ederek dedi ki:

كَانَ يُصَلِّي بِنَا الصُّبْحَ حِينَ يَطْلُعُ الْفَجْرُ وَالْمَغْرِبَ حِينَ تَغِيبُ الشَّمْسُ ثُمَّ يَقُولُ هَذِهِ وَاللَّهِ صَلاتُنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"İbn Mes'ud radiyallahu anh bize sabah namazını güneş doğacakken ve akşamı güneş batarken kıldırdı. Sonra dedi ki:

"Vallahi şu, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber kıldığımız namazımızdır."[24]

Abdurrahman b. Yezid rahimehullah dedi ki:

[24] **Hasen ligayrihi**. Ebu Amr el-Hirî, Fevaidu'l-Hâc (el yazma no:89) İbn Adiy el-Kamil (8/212)

كَانَ عَبْدُ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يُصَلِّي الْمَغْرِبَ وَنَحْنُ نَرَى أَنَّ الشَّمْسَ طَالِعَةٌ قَالَ: فَنَظَرْنَا يَوْمًا إِلَى ذَلِكَ فَقَالَ: مَا تَنْظُرُونَ؟ قَالُوا: إِلَى الشَّمْسِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: هَذَا وَالَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ مِيقَاتُ هَذِهِ الصَّلَاةِ ثُمَّ قَالَ: {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ} فَهَذَا دُلُوكُ الشَّمْسِ

"Abdullah b. Mes'ud radiyallahu anh akşam namazını kıldı. Biz ise güneşin batmamış olduğunu görüyorduk. Bir gün buna baktığımızda:

"Neye bakıyorsunuz?" dedi. Biz: "Güneşe bakıyoruz" dedik. Abdullah b. Mes'ud radiyallahu anh dedi ki:

"Kendisinden başka ibadete layık hak ilah olmayana yemin ederim ki namazın vakitleri bunlardır." Sonra dedi ki:

"**Güneşin batıya yönelmesinden gecenin çökmesine kadar namaz kıl**" (İsra 78) İşte güneşin batıya yönelmesi (duluku'ş-şems) budur."[25]

Tahavi'nin rivayetinde lafzı şöyledir:

صَلَّى عَبْدُ اللهِ بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ فَقَامَ أَصْحَابُهُ يَتَرَاءُونَ

[25] **Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahih**. Hâkim (2/395) Beyhaki (1/370) Taberânî (9/231) el-Muhallisiyyat (1594)

الشَّمْسَ فَقَالَ: مَا تَنْظُرُونَ؟ قَالُوا نَنْظُرُ أَغَابَتِ الشَّمْسُ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ: هَذَا وَاللهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَقْتُ هَذِهِ الصَّلَاةِ ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللهِ {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ} وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الْمَغْرِبِ فَقَالَ: هَذَا غَسَقُ اللَّيْلِ وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الْمَطْلَعِ فَقَالَ: هَذَا دُلُوكُ الشَّمْسِ قِيلَ حَدَّثَكُمْ عُمَارَةُ أَيْضًا؟ قَالَ: نَعَمْ

"Abdullah b. Mes'ud radiyallahu anh arkadaşlarına akşam namazını kıldırdı. Arkadaşları güneşi görüyorlardı. İbn Mes'ud radiyallahu anh:

"Neye bakıyorsunuz?" dedi. Onlar da: "Güneş batıyor mu diye bakıyoruz" dediler. Abdullah radiyallahu anh dedi ki:

"Kendisinden başka hak ilah olmayana yemin ederim bu namazın vakti budur." Sonra Abdullah radiyallahu anh "**Güneşin batıya meyletmesinden gecenin çökmesine kadar namaz kıl**" (İsra 78) ayetini okudu. Eliyle batıya işaret etti ve:

"Gecenin çökmesi budur." Eliyle doğuya da işaret etti ve dedi ki: "Bu da güneşin batıya meyletmesi (duluku'ş-şems)dir."[26]

Bu rivayet, kişinin bulunduğu yerde, ikindi vakti aştıktan sonra güneşin; dağ, ağaç, bina vb. şeylerle perdelenerek kaybolması halinde akşam vaktinin girdiği ve oruçlunun iftar edeceğini göstermektedir. Bir miktar ileriye geçenin güneşi

[26] **Sahih**. Tahavi, Şerhu Meani'l-Asar (1/154)

görebiliyor olması durumu değiştirmez.

Humeyd rahimehullah dedi ki:

كُنَّا عِنْدَ أَنَسٍ، وَكَانَ صَائِمًا فَدَعَا بِعَشَائِهِ، فَالْتَفَتَ ثَابِتٌ يَنْظُرُ إِلَى الشَّمْسِ وَهُوَ يَرَى أَنَّ الشَّمْسَ لَمْ تَغِبْ، فَقَالَ أَنَسٌ لِثَابِتٍ: لَوْ كُنْتَ عِنْدَ عُمَرَ لَأَحْفَظَكَ

"Biz Enes radiyallahu anh'ın yanındaydık ve o oruçlu idi. Akşam yemeğini istedi. Sabit rahimehullah güneşe bakmaya başladı. O güneşin henüz batmamış olduğunu görüyordu. Bunun üzerine Enes radiyallahu anh, Sabit'e dedi ki:

"Şayet Ömer radiyallahu anh'ın yanında olsaydın elbette seni yakalardı."[27]

Eymen el-Habeşî el-Mekkî rahimehullah'tan:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَيْهِ، فَأَفْطَرَ عَلَى عِرْقٍ، وَإِنِّي أَرَى الشَّمْسَ لَمْ تَغْرُبْ

"Ebu Said radiyallahu anh'ın yanına girdim. İftar ediyordu. Ben güneşin henüz batmadığını görüyordum."[28]

Bu rivayetler, dediğimiz hususu pekiştirmektedir. Güneş

[27] **Muslim'in şartına göre sahih**. Firyabî es-Siyam (50)

[28] **Buhârî'nin şartına göre sahih**. Buhârî muallak olarak zikretmiştir. Mevsul olarak: İbn Ebî Şeybe (2/430)

kendisine perdelenen kişi iftar eder. Akşam ezanını okuyacak kişinin güneşi gören bir yerde bulunması sebebiyle ezanı beklemesi gerekmez:

Humeyd rahimehullah dedi ki:

عَنْ أَنَسٍ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ يَنْتَظِرُ الْمُؤَذِّنَ فِي الْإِفْطَارِ وَكَانَ يُعَجِّلُ الْفِطْرَ

"Enes radiyallahu anh iftarda müezzini beklemez, iftarda acele ederdi."[29]

Mucahid rahimehullah dedi ki:

إِنْ كُنْتُ لَآتِي ابْنَ عُمَرَ بِالْقَدَحِ عِنْدَ فِطْرِهِ فَأَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ، وَمَا بِهِ إِلَّا الْحَيَاءُ يَقُولُ: مِنْ سُرْعَةِ مَا يُفْطِرُ

"İftar zamanında İbn Ömer radiyallahu anhuma'nın yanına bir kâse içecekle gelirdim. İbn Ömer radiyallahu anhuma iftarını o kadar acele yapardı ki bu konuda insanlardan utandığım için önünü kapatarak insanlardan gizlerdim."[30]

Alkame rahimehullah dedi ki:

[29] **Muslim'in şartına göre sahih**. Firyabî es-Siyam (51)
[30] **Sahih**. Abdurrazzak (4/226) İbn Ebi Şeybe (9043)

أُتِيَ عَبْدُ اللهِ بِجَفْنَةٍ فَقَالَ لِلْقَوْمِ: ادْنُوَا فَكُلُوا فَاعْتَزَلَ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللهِ: مَا لَكَ ؟ قَالَ: إِنِّي صَائِمٌ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ: هَذَا وَالَّذِي لاَ إِلَهَ غَيْرُهُ حِينَ حَلَّ الطَّعَامُ لآكِلٍ

"Abdullah b. Mes'ud radiyallahu anh'e yemek sahanı getirildi. Sonra topluluğa:

"Yaklaşın ve yeyin" dedi. Gruptan bir adam ayrıldı. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ud radiyallahu anh ona:

"Sana ne oluyor da yemiyorsun?" diye sorunca adam:

"Ben oruçluyum" dedi. Abdullah radiyallahu anh de ona dedi ki:

"Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki şu vakit, yiyen için yemeğin helal olduğu vakittir"[31]

Kays b. Ebi Hazım rahimehullah dedi ki:

نَاوَلَ عُمَرُ رَجُلاً إِنَاءً إِلَى جَنْبِهِ حِينَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَقَالَ لَهُ: اشْرَبْ ثُمَّ قَالَ: لَعَلَّك مِنَ الْمُسَوفِينَ بِفِطْرِهِ؛ سَوف سَوف

"Ömer radıyallahu anh güneş battığı zaman yanındaki

[31] **Sahih**. İbn Ebi Şeybe (9041)

kabı bir adama verdikten sonra ona:

“Haydi iç. Herhalde sen “sonra, sonra” diyerek iftarını geciktirenlerdensin." dedi.”[32]

Ziyad b. er-Rabi’ rahimehullah dedi ki:

عَنْ أَبِي جَمْرَةَ الضُّبَعِيِّ أَنَّهُ كَانَ يُفْطِرُ مَعَ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي رَمَضَانَ فَكَانَ إِذَا أَمْسَى بَعَثَ رَبِيبة لَهُ تَصْعَدُ ظَهْرَ الدَّارِ فَإِذَا غَابَت الشَّمْسُ أَذَّنَ فَيَأْكُلَ وَنَأْكُلَ فَإِذَا فَرَغَ أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَيَقُومَ يُصَلِّي وَنُصَلِّيَ مَعَهُ

“Ebu Cemre ed-Dubaî rahimehullah Ramazan ayında İbn Abbas ile beraber iftar ederdi. Ebu Cemre, akşam olduğu zaman dadısını gönderir, o da evin üstüne çıkardı. Güneş kaybolduğu zaman ezan okurdu. Ebu Cemre yemek yer, biz de yemek yerdik. Yemekten ayrıldığı zaman namaz için kamet getirilirdi. Ayağa kalkıp namaz kılar, biz de onunla kılardık.”[33]

[32] **Hasen**. İbn Ebi Şeybe (9051)
[33] **Hasen**. İbn Ebi şeybe (9036)

Gecenin Doğudan Gelmesi Hakkındaki Şüphe

Bazı kimseler, "**Gecenin şuradan (yani doğudan) geldiği, gündüzün şuradan (yani batıdan) gittiği ve güneşin gurub ettiği (battığı) anda oruçlu iftar etmiştir**" hadisine dayanarak diyorlar ki: "*Güneş binaların veya dağın arkasında kaybolsa dahi, doğu ufkuna bakarak gecenin geldiğini görmemiz lazım*."

Maalesef hicri 6. Asırlardan itibaren ilim ehlinden bazıları dahi bu şüpheye takılmışlardır. Bu sebeple avamın böyle bir şüpheyi dillendirmesi yadırganmaz. Şüphenin giderilmesi gerekir.

Bu şüphe sahipleri iki konuda hata etmektedirler:

1. Arap dilinde "el-Leyl" (gece) tabiri; gündüzün bitmesi demektir, bu da güneşin gurubu/batışı olarak açıklanmaktadır. Daha önce Arap dili kaynaklarından ilgili nakli yapmıştım.

Yani doğu tarafında bir karanlık beklemek gibi muammalı, tespiti neredeyse imkânsız olan bir şey, vakit tayini için şart koşulmamıştır. Bu yüzden iftarda acele eden sahabelere öğrencilik eden tabiin, onların iftardaki acele edişlerinden şüphe edince, doğu ufkuna bakıp da bir siyahlaşma araştırmamışlar, bilakis batı ufkunda güneşe bakmışlardır.

2- Gecenin gelişi, gündüzün gidişi ve güneşin batışını üç ayrı şart zannetmişlerdir. Hâlbuki bu üç şey, tek bir şeyin ifadesidir. Gece ancak güneşin gözden kaybolmasıyla hâsıl olur.

Şayet güneş gözden kaybolmasına rağmen, doğuda kararmayı da gözlemlemek şart koşulursa tenakuza düşülmüş olur. Şöyle ki; böyle bir iddia kabul edilirse, gündüzün batı

ufkundan gidişini de aydınlığın batıda kaybolması olarak anlamak gerekir. O zaman da Şiilerin yaptığı gibi ancak yatsı vaktinde şafağın kaybolmasıyla iftar etmek gerekirdi! Hâlbuki iftar vakti ile akşam namazının vaktinin bir olduğu hususunda mütevatir rivayetler ve icma vardır.

Sahabeler Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber akşam namazını kıldıktan sonra yaya olarak bir mil (yaklaşık 2 km.) yürüyorlar, sonra ok atışı yapıyorlar ve oklarının düştüğü yeri görebiliyorlardı. Ok atış mesafesi yaklaşık 300 metredir. Yani akşam namazı kılındıktan sonra bile epey bir vakit sonra karanlıktan bir eser yok, görüş mesafesi de net idi.

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem akşam namazını kıldığında ortalık epey aydınlık olurdu. Bu durum, onların, güneşin en uzak ufukta batmasını gözlemediklerini, bilakis, kendi bulundukları konumda güneşin dağ, tepe gibi herhangi bir engelin araya girmesiyle gözden kaybolmasını esas aldıklarını göstermektedir:

Enes radıyallahu anh'den:

كُنَّا نُصَلِّي الْمَغْرِبَ ثُمَّ يَنْطَلِقُ الْمُنْطَلِقُ مِنَّا إِلَى بَنِي سَلِمَةَ وَهُوَ يَرَى مَوَاقِعَ نَبْلِهِ

"Biz akşam namazını kılardık, sonra içimizden ayrılan Benî Seleme'ye doğru gider de attığı okun düştüğü yeri görebilirdi."[34]

[34] **Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahih**. Ahmed (3/114, 189, 199, 205) Serrac Musned (569) İbn Huzeyme (338) Ebû Dâvûd (416) Taberânî (19/62) Ebû Ya'lâ (6/62) İbnu'l-Ca'd Musned (3350) İbn Ebi Şeybe (1/289) Beyhaki (1/447)

Aynısının Cabir radiyallahu anh de söylemiştir.[35]

Abdurrazzak, Ahmed, Ebû Ya'lâ ve Abd b. Humeyd'in rivayetlerinde gittikleri yerin Medine'ye bir mil (yaklaşık 2 km.) mesafede olduğu belirtilmektedir.

Ka'b b. Malik radiyallahu anh şöyle demiştir:

كُنَّا نُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ ثُمَّ نَأْتِي بَنِي سَلِمَةَ وَنَحْنُ نُبْصِرُ مَوَاقِعَ نَبْلِنَا فِي بَنِي سَلِمَةَ أَقْصَى الْمَدِينَةِ

"Biz Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber akşam namazını kılar, sonra Seleme oğullarına gelir, ok atışı yapar ve oklarımızın düştüğü yeri görürdük. Seleme oğulları Medine'nin en uzak yerinde idiler."[36]

Bu konuda birçok sahabeden, aynı durumu ifade eden rivayetler gelmiştir.

Bir başka problem, havanın gün boyu kapalı olduğu zamanlar veyahut Umman'daki Vekân köyü gibi yüksek dağlar arasında kalıp bize nispetle ikindi vakti olan bir vakitte güneşin dağların arkasında kaybolduğu görülen mekânlardaki durumdur.

Bu gibi zaman ve mekânlarda müslümanlar, tam olarak

[35] **Muslim'in şartına göre sahih**. Es-Serrac Musned (572, 1117) İbn Hibbân (10/549) Abdurrazzak (1/552) Ahmed (3/303) Tayalisi (1771) Abd b. Humeyd (1035) Ebû Ya'lâ (4/80) İbnu'l-Ca'd Musned (3317) Tahavi Şerhu Meani'l-Asar (1/212) Beyhakî (1/370)

[36] **Sahih**. Taberânî (19/62)

belirleyici bir nas bulunmadığı için, ferdî ibadetleri hakkında içtihat ederler ve farklı uygulamalar yapanlar, açık bir nassa muhalif düşmediği sürece kınanmazlar.

Nitekim teyemmüm hükmü meşru kılınmazdan önce Ammar ile Ömer radiyallahu anhuma her ikisi de cünüp olmuşlar, Ammar radiyallahu anh toprakta yuvarlanmış ve namazını kılmış, Ömer radiyallahu anh ise temizlik şartı bulunmadığı için namazı kılmamıştı. Abdurrahman b. Ebza şöyle demiştir:

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ، فَقَالَ: إِنِّي أَجْنَبْتُ فَلَمْ أُصِبِ المَاءَ، فَقَالَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ لِعُمَرَ بْنِ الخَطَّابِ: أَمَا تَذْكُرُ أَنَّا كُنَّا فِي سَفَرٍ أَنَا وَأَنْتَ، فَأَمَّا أَنْتَ فَلَمْ تُصَلِّ، وَأَمَّا أَنَا فَتَمَعَّكْتُ فَصَلَّيْتُ، فَذَكَرْتُ لِلنَّبِيِّ صلّى الله عليه وسلم، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ هَكَذَا» فَضَرَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَفَّيْهِ الأَرْضَ، وَنَفَخَ فِيهِمَا، ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ

“Bir adam Ömer b. el-Hattab radiyallahu anh’e geldi ve dedi ki:

“Ben cünüp oldum ve su bulamadım.” Ammar b. Yasir radiyallahu anhuma, Ömer b. el-Hattab radiyallahu anh’e dedi ki:

“Hatırlar mısın, sen ve ben bir yolculuktaydık. Sen böyle bir durumda namazı kılmamıştın, ben ise toprakta yuvarlanıp namazı kılmıştım. Bunu Nebî sallallahu aleyhi ve sellem’e anlattığımda buyurdu ki:

“**Sana şöyle yapman yeterdi**” Nebî sallallahu aleyhi ve sellem iki avucunu yere vurdu, onlara üfledi sonra yüzünü ve ellerini mesh etti.”[37]

Amir b. Rebia radiyallahu anh’den:

كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي لَيْلَةٍ سَوْدَاءَ مُظْلِمَةٍ، فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا، فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَأْخُذُ الْأَحْجَارَ فَيَعْمَلُ مَسْجِدًا يُصَلِّي فِيهِ. فَلَمَّا أَصْبَحْنَا، إِذَا نَحْنُ قَدْ صَلَّيْنَا عَلَى غَيْرِ الْقِبْلَةِ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ صَلَّيْنَا لَيْلَتَنَا هَذِهِ لِغَيْرِ الْقِبْلَةِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ}

“Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber koyu karanlık bir gecede beraberdik ve bir yerde konakladık. Kişi taşları alıyor, onlarla mescid yapıyor ve içinde namaz kılıyordu. Sabah olduğunda kıbleden başka bir yöne namaz kılmış olduğumuzu gördük. Dedik ki:

“Ey Allah’ın rasulü! Bu gecemizde kıbleden başka bir yöne namaz kılmışız?” Bunun üzerine Allah Azze ve Celle: “**Doğu da, batı da Allah’ındır. Ne tarafa dönmüşseniz Allah’ın vechi/yüzü o taraftadır. Muhakkak ki Allah Vasi’dir, Alîm’dir**.” (Bakara 115) âyetini indirdi.”[38]

---

[37] **Sahih**. Buhârî (338) Muslim (368)

[38] **Hasen**. Taberî Tefsir (2/454) Tirmizî (345, 2957) el-Elbani İrvau’l-Galil (291)

Bize düşen oruç emrini gücümüzün yettiği kadarıyla eda etmemizdir. İçtihad edip de ilmine ulaşamadığımız konuda hata ettiğimizde bunun affını Allah'tan umarız. Lakin oruçta ve diğer bütün ibadetlerde belirleyici unsurun vahiy olduğu, âlimlerin görüşleri veya beşer mantığı olmadığını hatırlatmak gerekir.

Daha uzun süreler oruç tutmakla daha âbid olmayız. Bilakis Allah, iftarda acele eden kulunu sevdiğini bildirmiştir.

Ebû Hureyre radıyallahu anh'den: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنَّ أَحَبَّ عِبَادِي إِلَيَّ أَعْجَلُهُمْ فِطْرًا

"**Allah Azze ve Celle şöyle buyurdu: "Muhakkak ki kullarımdan bana en sevimli olanı iftarda en çok acele edenidir**."[39]

Sehl b. Sa'd radıyallahu anh'den: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

لاَ يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الفِطْرَ

"İnsanlar iftar etmekte acele ettikleri sürece hayır

*** Cabir b. Abdillah radiyallahu anhuma'dan şahidi**: Hâkim (1/324) Haris b. Ebi Usame Musned (136) Darekutni (1/272) Beyhakî (2/10)

[39] **Muslim'in şartına göre sahih**. Tirmizî (700, 701) İbn Huzeyme (2062) İbn Hibban (8/275) Ahmed (2/237, 329) Bezzar (14/291) Ebu Ya'la (10/378)

üzere devam ederler."[40]

Ebu Hureyre radıyallahu anh'den: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

مَا يَزَالُ الدِينُ ظَاهِرا مَا عَجَّلَ النَّاسُ الْفِطْرَ إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى يُؤَخِرُونَ

"**İnsanlar iftarda acele ettikleri müddetçe bu din zahir olacaktır. Çünkü Yahudi ve Hristiyanlar iftarı geciktirirler**."[41]

Asrın getirdiği imkânlar sebebiyle saat takıntısının manası yoktur. Nitekim kış aylarında daha kısa süreler oruç tutulmakta, yaz aylarında bu süre uzamaktadır. Oruç saat miktarıyla farz kılınan bir ibadet değildir.

Yine bazı yerlerde bir, iki saat gibi erken vakit girmesini yadırgamak da yersizdir. Diyanetin uçuk vakitlerine göre iftar eden dahi, üzerinden geçen uçakta bulunanlara göre birkaç saat önce iftar açıyor bulunmaktadır. Mesele güneşin görünüp görünmemesine bağlıdır. Saatle ya da belli bir vakitle kayıtlı değildir.

Güneşi ne zaman bulutun perdeleyeceğini bilmediğimiz gibi, günlük olarak güneşin dağ veya bina arkasında kayboluşlarında da iki gün arasında bir ila on dakika kadar, hatta daha fazlası kadar fark olabilmektedir. Yani konu iki gündeki

[40] **Sahih.** Buhari (1957) Müslim (1098).

[41] **Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahih.** İbn Huzeyme (2060) İbn Hibban (8/273, 277) Hâkim (1/596) Ebu Davud (2353) İbn Mâce (1698) Ahmed (2/450) İbn Ebi Şeybe (2/277) Bezzar (14/313) Beyhakî (4/237)

vakitleri birbirine kıyas yapacak bir mahal de değildir. Allah en iyi bilendir.

Halid e-Muşeykıh şöyle demektedir: “Fakihler arasında iftar vaktinin güneşin batışının gerçekleşmesiyle girdiği hususunda ihtilaf yoktur. Delili:

1- Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “**Sonra geceye kadar orucu tamamlayın**” (Bakara 187) Gece ise güneşin batışı ile başlar.

2- İbn Ömer radıyallahu anhuma hadisinde şöyle buyrulmuştur: “**Gece şuradan geldiğinde, gündüz şuradan gittiğinde oruçlu iftar etmiştir.**” Gecenin gelmesi ve gündüzün gitmesi; güneşin batışıyla gerçekleşir.

Uyarı: “Uçağa binen bir kimse, yakın beldenin iftar vaktini saat veya benzeri bir vasıtayla öğrense, fakat uçağın yüksekte olması sebebiyle güneşi görse o iftar edemez. Nitekim es-Subkî, Bazı Hanefilerden şöyle nakleder:

“İskenderiye’de güneş battı, fakat minarede olan kimse güneşi görüyor, bu durumda iftar nasıl olur?” diye sorulunca şöyle dedi:

“Belde halkının iftar etmesi caizdir. Minare üzerindeki ise iftar edemez.” Delili: Allah Teâlâ’nın: “**Geceye kadar orucu tamamlayın**” (Bakara 187) ayetidir. Güneşi görmekte olan kimse için bu gaye gerçekleşmemiştir.”[42]

Fahruddin ez-Zeylâî şöyle demiştir: “el-Muhtasar sahibi Fakih Ebu Musa ed-Darir’den rivayet edildiğine göre

[42] Halid b. Ali el-Muşeykıh, Marifetu Evkati’s-Sıyam (s.36)

İskenderiye'ye geldiğinde ona:

"İskenderiye minaresine çıkan kimse uzun süre güneşi görmeye devam ediyor. Hâlbuki şehir halkına göre güneş batmış oluyor. Bu kimsenin iftar etmesi helal midir?" diye soruldu. O da:

"Hayır. Belde halkına ise iftar etmeleri helaldir. Çünkü her biri kendine göre muhataptır" dedi."[43]

el-Feyz'de şöyle denildi: "İskenderiye minaresi gibi yüksek bir yerde bulunan, kendisine göre güneş batmadıkça iftar edemez. Belde halkına gelince, onlara göre güneş batınca bu kimseden önce iftar ederler. Yine sabah namazı ve sahur hakkında da fecrin doğuşuna itibar edilir."[44]

el-Elbânî rahimehullah şöyle demiştir:"Gerçekten üzücü şeylerden birisi de bugün insanların bu sünnete muhalefet ettiklerini görmemizdir. Zira onların çoğu güneşin battığını gözleriyle görüyorlar, buna rağmen beldenin ezanını işitinceye kadar iftar etmiyorlar. İki konuda cahildirler:

Birincisi: Ezan güneşin batışını gözlemleyerek değil, astronomik hesaplara göre okunmaktadır.

İkincisi: Aynı şehirde batış zamanı bölgeden bölgeye farklı olmaktadır. Bunun sebebi dağlar ve vadilerdir. Bazı insanlar görürüz ki güneşin battığını gördükleri halde iftar etmezler! Diğer bazıları da güneş batmamış ve görünüyor olduğu halde, sırf ezanı işittikleri için iftar ediyorlar! Allah yardımcımız olsun!"[45]

---

[43] Zeylai, Tebyinu'l-Hakaik (1/321)
[44] İbn Abidin ed-Durru'l-Muhtar (2/420)
[45] Silsiletu'l-Ahadisi's-Sahiha (2081 no'lu hadisin açıklamasında)

Güneşin Erken Kaybolduğu Yerlerde İkindi Namazı Ne Zaman Kerahat Vaktine Girer?

Naslardan ve icmadan açıkça bilindiği gibi güneşin ufukta kaybolması ile akşam vakti girer. Bazen aynı yerleşim yerinin farklı bölgelerinde güneşin farklı saatlerde battığı gözlemlenmektedir. Yüksek bir yerin yamacında olan kimsenin ufukta güneşin kayboluşunu görmesi, yüksek yerlerde bulunanların ise hala güneşi görmeye devam etmeleri gibi. Son asırda Şia taraftarları "Vahhabiler erken iftar ediyor" diyerek yaygara yapmışlar, sünnetle amel edenleri suçlamak istemişlerdir. Hatta bid'at ehlinin hocalarından Hasen es-Sekkaf: "*Sahihayn hadisi bile olsa Kur'ân'ın zahirine aykırı olan hadisleri duvara vururuz*" deme küstahlığında bulunmuş, Buhari ve Muslim'in İbn Ebi Evfa radıyallahu anh'den yaptıkları rivayeti reddetmiştir.

Bu rivayeti daha önce zikretmiştim. Aralarında ilim ehlinden kimselerin bulunduğu diğer bazıları da zayıf bir şüphe atarak: "Gecenin başlaması, güneşin şehre ve binalara vuran ışığının kaybolması" gibi şartlar zikretmişlerdir. Lakin bunların hiçbirinin vahiyden delili olmadığı gibi, vahiyde gelen delile de aykırıdır. Bu delilleri daha önce zikretmiştim.

Yükseltilerin yamaçları gibi bölgelerde güneşin erken, hatta düzlük yerlere göre çok daha erken battığını söylemiştik. Şer'î vakit için akşam vaktine güneşin ufukta kaybolmasından başka bir ölçü yoktur. Müslümanlar bulundukları yerde ufku görmelerine rağmen, yüksek dağlara tepelere çıkıp güneşin peşinden takip etmekle de emrolunmamışlardır. Allah'a hamd olsun.

Lakin mesela düzlük bölgelere göre bir ya da iki saat önce güneşin batışının gözlemlendiği yerlerde ikindi namazının kerahet vakti bulunması gerekmiyor mu?

Zira İbn Sirin, Malik, Şafii ve İshak güneşin sararmasını kerahet vakti olarak değerlendirmişlerdir. İbnu'l-Munzir Re'y ehlinden de bu görüşü nakletmiş, İbn Receb: "Bazı ashabımız (Hanbeliler) bu görüştedir" demiştir. Bu konuda İmam Ahmed'den iki rivayet vardır demiştir.

Şureyh, birisini güneş sararmışken namaz kılarken görünce "Onu namaz kılmaktan yasaklayın. Zira bu vakit namaz kılmanın helal olmadığı vakittir" demiştir.

Bu şüpheye hadislerde cevap varid olmuştur:

İbn Ömer radıyallahu anhuma'dan: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

وَإِذَا غَابَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَأَخِّرُوا الصَّلاَةَ حَتَّى تَغِيبَ

"...**Güneşin (alt) kaşı kaybolduğu zaman tamamen kaybolunca kadar namazı erteleyin**"[46]

Bu hadise göre güneş batmaya başladığı zaman tamamen kaybolunca kadar kerahet vakti söz konusudur. Ukbe b. Amir radıyallahu anh'den gelen üç vakitte namazın yasaklanması Muslim'de şu lafızla gelmiştir:

...وَحِينَ تَضَيَّفُ الشَّمْسُ لِلْغُرُوبِ حَتَّى تَغْرُبَ

"... **ve güneş batmaya meyledince batıncaya kadar**

[46] **Sahih**. Buhari (583) Muslim (828, 829) Nesâî Sunenu'l-Kubrâ (1562)

namazı yasakladı."[47]

İmam Ahmed'in Ka'b b. Murre – veya Murre b. Ka'b'dan – rivayetinde Nebî sallallahu aleyhi ve sellem güneşin zevalinden sonra şöyle buyurdu:

...ثُمَّ الصَّلَاةُ مَقْبُولَةٌ حَتَّى تَكُونَ الشَّمْسُ قِيدَ رُمْحٍ أَوْ رُمْحَيْنِ، ثُمَّ لَا صَلَاةَ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ

"…**Sonra güneş bir veya iki mızrak boyunda oluncaya kadar namaz makbuldür. Sonra güneş batıncaya kadar namaz yoktur**."[48]

[47] **Sahih**. Muslim (831)

[48] Ahmed 4/321) Abdurrazzak (2/424) Ehadisu Serî b. Yahya (no:120)

Dinde Belirtilen Namaz, İftar ve İmsak Vakitlerinin Gözetilmeyişi

Ebu Hureyre radıyallahu anh rivayet ediyor: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

الْإِمَامُ ضَامِنٌ، وَالْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ، اللَّهُمَّ أَرْشِدْ الْأَئِمَّةَ وَاغْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ

"**İmam sorumludur, müezzin emanetçidir. Allah'ım! İmamları irşad et, müezzinleri bağışla**."[49]

"İmam sorumludur" sözünün anlamı: Kendisine namazda uyanlar için namazı muhafaza eder ve en güzel şekilde gözetir. Namazda meydana gelebilecek kötülüğe karşı sorumludur. Bu anlamı Sehl b. Sa'd radıyallahu anh'ın şu rivayeti açıklamaktadır: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

الْإِمَامُ ضَامِنٌ، فَإِنْ أَحْسَنَ فَلَهُ وَلَهُمْ، وَإِنْ أَسَاءَ، يَعْنِي، فَعَلَيْهِ، وَلَا عَلَيْهِمْ

"**İmam sorumludur. Eğer namazı güzelce kıldırırsa (sevabı) hem kendisine ve hem de sizedir. Kötülük yaparsa**

[49] **Sahih**. Ahmed (2/232, 284, 382, 419, 424, 461, 472) Ebû Dâvûd (517) Tirmizî (207) İbn Huzeyme (1528) İbn Hibban (4/560)

kendisi aleyhinedir, ona uyanların aleyhine değildir."[50]

"Müezzin emanetçidir" sözünün anlamı: Namaz ve oruç vakitleri konusunda ona güvenilmiştir demektir. Zira insanlar bu konuda ona itimad eder ve ona güvenirler.

Namazda imamlık, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in namaz kılma şeklini bilmeyi gerektirdiği için onların irşad olmaları (doğruya ulaşmaları) yani hakka isabet etmeleri için dua edilmiştir. Müezzinin kasıtsız olarak vakti erkene alma veya geciktirme gibi kusurları mutlaka olacağında onların bağışlanmaları için dua edilmiştir. İmamın namaz konusunda Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in yolunu öğrenmesi ve gücü yettiği kadar onunla amel etmesi gerekir. Yine müezzinin de beş vakit namazın vakitlerinin girme alametlerini ve şer'î ezan sigasını öğrenmesi gerekir.

Nitekim bugün birçok kimse namazın meşru şeklini bilmedikleri halde namazda imamlık için öne geçmekte, ancak alışageldikleri şekilde namaz kılmaktadırlar. Bununla beraber namazı iptal eden veya eksilten hatalar da yapmaktadırlar. Aynı şekilde birçok müezzinler de vaktin giriş alametlerini bilmeden, bilakis aylık olarak, hatta yıllık olarak ve hatta senelerce önce namaz vakitleri için hazırlanmış olan kâğıtlara dayanarak ezan okumaktadırlar. Bu vakitler, bu işle görevlendirilmiş bir heyet veya komisyon tarafından yayınlanmaktadır. O müezzinler, bu konuda emanetçi olmalarına rağmen, namaz vakitlerine bakmak için sahih hadislerde tarif edilen özelliklere dayanmıyorlar! Bu yüzden onların bazı namazlarda ya vaktinden önce ya da

[50] **Sahih**. İbn Mâce (981)

vaktinden sonra ezan okuduklarını görüyoruz. Muhtemelen namazı mescidlerde kılanlar bunun etkisini fark etmiyorlar. Lakin evlerinde namaz kılan özür sahiplerine bu durum açıktır.

İbn Useymin şöyle diyor: "Vakit için şeriat koyucu tarafından belirlenen alametler vardır. Öğle; güneşin zevaliyle, ikindi; zevalden sonra her şeyin gölgesinin bir misli kadar olmasıyla, akşam; güneşin batmasıyla, yatsı kızıl şafağın kaybolmasıyla, sabah; ikinci fecrin doğmasıyla bilinir. Bu alametler zamanımızda gizli alametler haline gelmiştir. Çünkü birçok kimse buna özen göstermiyor. İnsanlar takvimlere ve saatlere dayanır hale gelmiştir!

Lakin bu takvimler farklıdır. Bazen biri ile diğeri arasında altı dakika fark olmaktadır. Bu, özellikle de sabah ve akşam ezanları hususunda az bir fark değildir! Çünkü bu ikisi oruç ile de alakalı vakitlerdir. Bununla beraber bütün vakitlerin araştırılması gerekir.

İşin ehli ve vakti bilen kimseler tarafından yayınlanan iki takvim arasında fark olursa biz, her vakitten daha geç olanını tercih ederiz. Zira her iki takvim de ehli olan kimseler tarafından yayınlanmış olsa da, asıl olan, vaktin girmemiş olmasıdır. Nitekim fakihler – Allah onlara rahmet etsin – bu gibi durumlar hakkında şöyle demişlerdir: "İki kişi fecri gözetlese, birisi: "Fecir doğdu" dese, diğeri "Doğmadı" dese, ikincisinin sözü alınır. Kişi, ikinci şahıs da: "Fecir doğru" deyip ittifak etmelerine kadar yiyip içmeye devam edebilir." Ben de iki takvimden daha geç vakit bildirenine uyarım. Ama iki takvimden birisi daha iyi bilen ve daha

güvenilir kimse tarafından yayınlanmışsa, o önceliklidir."[51]

Bu yüzden selefimizin tarif ettikleri gibi, namaz vaktinin giriş ve çıkış alametlerini bilmek zorunludur. Müezzinin şu asrımızda ortaya çıkan takvimlere dayanması uygun değildir.

İbn Teymiyye rahimehullah şöyle demiştir: "Açıkça anlaşılmıştır ki, İslâm dini ve bilgisi, asla gayri Müslimlerden öğrenilen bir şeye dayalı değildir. Doğru bir metod üzere olsa ve hatta hakkında geniş kapsamlı tecrübeler ve karşılaştırmalar olsa dahi, Allah bunlara muhtaç bırakmayan başka bir şey vermiştir. Nitekim bunu el-Mantık'ta anlatmıştık. Böylece kıble yönünü, namaz vakitlerini, fecrin doğuşunu, hilali bilmek gibi Sahabe ve onlara güzelce uyan tabiinin metodlarıyla bilinmesi mümkün olup, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile gönderilen her şey, beraberinde başka bir şeye muhtaç bırakmamıştır. Her ne kadar insanların çoğu daha başka yollar ortaya çıkarmış olsalar ve onlardan çoğu dini ancak bu yollarla bilmenin mümkün olduğunu zannetseler de durum böyledir. Bu onların cahilliklerindendir."[52]

Namaz vakitlerini bilmek için insanların çıkardıkları bu yollardan birisi; teleskoplarla gözlem yapıp, astronomi ve coğrafya bilginlerine dayanmaktır. Onlar ülkenin konumunu sınırlayıp güneşin ufukta yakınlık derecesini gözlemlerler. Sonra günlük hesaplarla beş vakit namazın vakitlerini belirleyerek kaydederler. Sonra bu hesaplar, aylık veya yıllık takvimlere konularak mescitlere dağıtılır. Müezzinler de bu takvimlere

[51] eş-Şerhu'l-Mumti' (1/339-340).
[52] el-Mecmû (9/215).

dayanırlar. Bu İslâmî olmayan bir metottur.

Herkesin bildiği gibi, teleskop varlıkları yakınlaştırır, çıplak gözle iyi görülemeyen uzaktaki varlıklar, teleskopla yakınlaşır. Bizler çıplak gözle görmek ve hesaplara itimad etmemekle emrolunduk.

el-Elbânî rahimehullah şöyle demiştir: "Müezzinlerden şer'î vakitlere göre ezan okuyanları çok azdır. Hatta müezzinlerin çoğunluğu takvimlerde yazılı olan astronomik vakitlere göre ezan okumaktadırlar. Bu ise doğru değildir, gerçeğe aykırıdır! Mesela bugün, hicrî 20 Muharrem 1406 tarihinde güneş dağın tepesinde saat 05:45'te doğdu. Vakıflar bakanlığının takviminde saat 05:33'te doğacağı yazıyordu. Ben Himlan dağı üzerindeyim. Amman'ın ortasında durumun nasıl olacağını düşünürsün? Şüphe yok ki şehir merkezinde doğuş vakti, Himlan'dakinden daha geç vakitte olacaktır. Maalesef onlar burada sabah ezanını vaktinden 20 ilâ 30 dakika arası bir zaman farkla, daha önce okuyorlar! Bundan dolayı bazı mescidlerde sabah namazını kılıp çıktıklarında fecir daha yeni doğmaktadır!

Bu musibet Kuveyt, Fas, Taif ve diğerleri gibi İslam beldelerinde yaygınlaşmıştır. Burada akşam ezanını, güneşin batmasından 5-10 dakika kadar daha sonra okuyorlar. Geçen sene Ramazan ayında umre yaptığımda Medine'nin en yüksek binasına çıktım. Orada güneşin batışını gözetleyen bir kardeşimizi ziyaret etmiştim ve oruçlu idim. Ezan, güneşin batmasından ancak 13 dakika sonra okundu! Cidde'de ise damadımın ikamet ettiği binaya çıktım. Güneş tam batacakken ezanı işittim ve bundan dolayı Allah'a hamd ettim."[53]

el-Elbânî rahimehullah yine şöyle demiştir: "Bu sünnetler Şam beldelerinde terk edilmiştir. Amman da bunlardan birisidir.

[53] Es-Silsiletu's-Sahiha (6/652 no:2780)

Zira benim evim Himlan dağlarından biri üzerindedir. Gözlerimle güneşin doğuşunu ve batışını görüyorum. Akşam ezanının güneşin batmasından on dakika kadar sonra okunduğunu işitiyorum. Amman'ın ortasında bulunanlar için güneşin, bize nazaran daha önce battığı da bilinmektedir!! Bunun tam aksine olarak da sabah ezanını vaktin girmesinden yaklaşık yarım saat önce okuyorlar!! İnna lillahi ve inna ileyhi raciun"[54]

Yine el-Elbânî rahimehullah şöyle demiştir: "Müslümanların ibadetlerini tashih hususunda gayret eden bazı kimselerin söylediklerinin doğruluğuna kesin kanaat getirdim. Sabah ezanı bazı arap ülkelerinde fecr-i sadıktan yirmi ile otuz dakika arasında bir zaman önce okunuyor. Yani, fecr-i kazibden bile daha önce okunuyor! Bazı mescitlerden çoğunlukla fecr-i sadıkla beraber kamet okunduğunu işitiyorum. Onlar ezanı yaklaşık yarım saat kadar önce okuyorlar. Buna göre sabahın sünnetini vaktinden önce kılmış oluyorlar. Yine Ramazan ayında farz namazı da vaktinden önce kılmakta acele etmiş olabilirler. Yine 1406 yılı Ramazan ayında ben sahur yaparken Dımeşk radyosundan ezanı işittim. Bu durum, yemekten imsakı erkene almakla ve onları sabah namazlarını batıl kılacak bir duruma arz etmekle insanları sıkıntıya sokmaktadır. Bu ancak astronomların vakitlerine dayanıp, şer'î vakitlerden yüz çevirmeleri sebebiyledir."[55]

el-Karafî diye meşhur, Allame Ebu'l-Abbas Ahmed b. İdris es-Sinhâcî rahimehullah el-Furûk'ta şöyle demiştir:

"Namazların ilk vakitleri hakkındaki problem: Müezzinlerin ve vakit uzmanlarının âdeti, feleğin ilerleyerek hareketine göre devam etmiştir. Fecrin doğmasının yakınlığını

[54] El-Elbani, Silsiletu's-Sahiha (5/300)
[55] El-Elbani, Silsiletu's-Sahiha (5/52 no:2031)

gösterecek kadar güneş açısının ufka yaklaştığını anlayacakları şekilde feleğin merkeze ilerlemesini - veya feleğin ilerlemesiyle başka bir alameti – gördükleri zaman insanlara namazı ve orucu emrederler. Bununla beraber ufuk açıktır, şayet doğsaydı, orada fecrin doğuşu gizli kalmazdı! Hâlbuki hiç kimse kesinlikle fecre dair bir alamet bile görememektedir! Bu caiz değildir. Şüphesiz Allah Teâlâ namazın farz olması için ancak fecrin ufuk üzerinde açıkça ortaya çıkmasını sebep kılmıştır. Bu ortaya çıkmazsa namaz caiz olmaz. Çünkü sebebi gerçekleşmeden, vaktinden önce namaz kılınmış olur! Diğer namaz vakitlerinin tespitinde de aynı husus geçerlidir."[56]

Hâfız İbn Hacer rahimehullah, şöyle der: "Bu zamanda ihdas olunan kötü bid'atlerden bir tanesi de fecirden yirmi dakika önce ikinci ezanın okunmasıdır. Bunu ihdâs eden ibâdette ihtiyat inancıyla yapmaktadır. Bu durum onları güneşin batımından bir müddet sonra ezan okumaya başlamalarına götürmüştür. Zanlarına göre vaktin girdiğinden emin olacaklardı. Böylece iftârı geciktirip, sahûru da erkene aldılar. Sünnet'e muhalefet ettiler, dolayısıyla onlardan hayır azaldı ve aralarında kötülük çoğaldı, Allâh yardım edendir."[57]

Fecrin doğmasından önce imsak bidati devam etmektedir. Vakitte temkin, eskiden ortaya çıkmış ve bu zamana kadar devam etmiştir. Şikayetimiz Allah'adır.[58]

Birinci uyarı: Oruç hükümlerinde hilal, iftar ve sahur vakitleri, insan gözüyle görmekle alakalıdır. Fecrin ve hilalin

---

[56] El-Furuk kitabının tehzib ve tertibi olan; Kitabu İdrâri'ş-Şurûk (4/140).

[57] Fethu'l-Bârî (4/199)

[58] Ali el-Halebi ve Selim Hilali, Sıfatu Savmi'n-Nebi sallallahu aleyhi ve sellem (s.38)

gözetlenmesinde zorlama ve aşırılığa kaçıp modern astronomik cihazların kullanılması veya Müslümanları son nebi sallallahu aleyhi ve sellem'in sünnetinden alıkoyarak hayrı ve bereketi azaltan ve aralarında kötülüğü yaygınlaştıran yıldız bilimcilerin takvimlerinin kullanılması gerekmez.[59]

İkinci uyarı: Bazı İslami ülkelerde müezzinler elli sene önce hazırlanmış takvimleri kullanmakta, iftarı geciktirmekte ve sahuru erkene almaktadırlar. Böylece bizzat Nebi sallallahu aleyhi ve sellem'in yoluna aykırı hareket etmektedirler! Bu gibi ülkelerde güneşin batmasıyla iftar etmek ve fecrin doğmasıyla imsak yapmak suretiyle Nebi sallallahu aleyhi ve sellem'in sünnetine sarılmada gayret gösteren kimselerin bu yaptıkları sahihtir, meşru bir fiildir, bu kınanamaz. Onların muhalefet ettiklerini zannedenler apaçık bir hata içindedirler. La havle ve la kuvvete illa billah!!

Bilinmektedir ki bu ibadet güneşin batması ve fecrin doğmasına bağlıdır. Bu asla bağlı kalanlar değil, buna muhalefet edenler asıl hata eden kimselerdir. Ezan, vaktin girdiğini ilan etme vasıtasıdır. Eğer vakit girer de ezan ertelenirse veya vakit girmediği halde ezan okunursa, asıl üzerinde bağlı kalmak yani güneşin batması ve fecrin doğmasını dikkate almak farzdır.[60]

Suud'da Astronomik şafağı araştırmak üzere kurulan komisyonun üyesi Dr. Sa'd b. et-Turkî el-Huslân hicrî 3.8.1428 tarihli açıklamasında şöyle demiştir:

"İslâm âlemindeki takvimlerin genelinde – ki Ummu'l-Kurâ

[59] Daha fazla ayrıntı için bkz.: İbn Teymiyye, Mecmuu'l-Fetava (25/126-202) Nevevi, el-Mecmu (6/279) İbn Hacer, Telhisu'l-Habir (2/187-188)

[60] Ali el-Halebi ve Selim Hilali, Sıfatu Savmi'n-Nebi sallallahu aleyhi ve sellem (s.41 vd.)

takvimi de bunlardan biridir – sabah namazının vaktinin başlangıcını belirleme hususunda problem vardır. Çünkü astronomik şafak olarak ifade edilen vakit, fecrin başlangıç vakti olarak belirlenmiştir. Hâlbuki astronomik şafak, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in aldanmaktan yasakladığı fecr-i kazib vaktidir. Nitekim Muslim, Semura b. Cundub radıyallahu anh'den, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

لَا يَغُرَّنَّكُمْ نِدَاءُ بِلَالٍ، وَلَا هَذَا الْبَيَاضُ حَتَّى يَبْدُوَ الْفَجْرُ – أَوْ قَالَ – حَتَّى يَنْفَجِرَ الْفَجْرُ

"**Bilal'in ezanı ve şu beyazlık, fecir ortaya çıkana kadar – veya fecir yarılana kadar dedi – sizi aldatmasın**."[61]

Kays b. Talk'ın babasından rivayetinde, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

وَلا يَهِيدَنَّكُمُ السَّاطِعُ الْمُصْعِدُ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَعْتَرِضَ لَكُمُ الْأَحْمَر

"**Yükselen aydınlık (fecr-i kazib) sizi endişelendirmesin. Ufuktaki kırmızılığı görünceye kadar**

[61] **Sahih**. Muslim (1094).

yiyin ve için"[62] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Huzeyme rivayet etmiş olup, hadis hasendir. Bu yükselen aydınlık, muasır astronomların fecir olarak kabul ettikleri fecr-i kazibdir. Yılın bazı günlerinde bu aydınlık, özellikle berrak havada yükselir ve bilmeyen kimse buna aldanır. Bu yüzden Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem: "**Yükselen aydınlık sizi aldatmasın**" buyurmuştur. Bu astronomik şafak 18 derecelik açıdadır. Rabıtatu'l-Alemi'l-İslâmî takvimi ve el-Acîrî takviminde fecir vakti olarak belirlenen vakit böyledir. Ummu'l-Kurâ'nın takvimine ise 19 derecelik açıya göre vakit konulmuştur. Yani 4-5 dakika daha öncedir. Fecr-i sadıkın doğru başlangıç vaktini belirlemek için yeni astronomik araştırmalar gördüm. Bu araştırmalardan edindiğim kanaate göre bu (fecr-i sadık) 14.5 ile 15 derece arasındadır. Yani bu vakitle Ummu'l-Kurâ takvimi arasında yılın mevsimlerine göre 15 ile 23 dakika fark vardır."

Daha önceki açıklamada şöyle demiştir: "İbadetle alakalı olup, önemi de oldukça büyük olan bu meseleye özen göstermek gerekir. "Bu bir karışıklık/fitne çıkarmaktır" denemez. Bilakis bu, meydana gelmiş bir hatanın düzeltilmesidir. İnsanlar hata üzerinde mi bırakılsınlar?! Bu doğru değildir!"

Subhânekallahumme vebihamdike eşhedu en lâ ilâhe illa ente ve estağfiruke ve etûbu ileyk.

[62] **Sahih**. Ziyau'l-Makdisî, el-Muhtâre (8/158, 159) Ebû Dâvûd (2348) Tirmizî (705)

İçindekiler

Mukaddime 2

Takvim Sisteminde Dîne Muhalefet 4

Ay Takviminin Esas Alınması 7

Hilal'in Görülmesi Bütün Ülkelerdeki Müslümanları Bağlar 8

Takvimlerin Sıhhati.....12

Ayın Başlangıcını Tespit Yöntemi.....12

Ayın Başlangıcını Tespitte Zamanın Önemi 14

Ayın Başlangıcını Tespitte Mekânın Önemi.....14

İftar, İmsak ve Namaz Vakitlerinde Hesaba Dayalı Takvimlere İtibar Etmenin Bid'at Oluşu 15

Güneşi Görüşe Kapatan Herşey İle Gecenin Başlaması 15

Gecenin Doğudan Gelmesi Hakkındaki Şüphe.....31

Güneşin Erken Kaybolduğu Yerlerde İkindi Namazı Ne Zaman Kerahat Vaktine Girer? 40

Dinde Belirtilen Namaz, İftar ve İmsak Vakitlerinin Gözetilmeyişi 43